

JUDAICA BULLETIN

Mededelingenblad van de Stichting Judaica Zwolle
Postbus 194, 8000 AD Zwolle
Verschijnt vier maal per jaar - ISSN 1384-9050

Jaargang 12, Nummer 2 / Sjevat 5759 - Februari 1999

OPLAGE 325 EXEMPLAREN - ABONNEMENT f 12,- - POSTGIRO 259272 - BANKREKENING 95.24.27.737

JEZUS EN DE TORA¹

door Peter van 't Riet

Eeuwenlang is men in het christendom van mening geweest dat Jezus de Tora (de Wet van Mozes, Genesis t/m Deuteronomium) buiten werking heeft gesteld. Vandaag de dag vindt die opvatting echter steeds minder gehoor. Nieuwer onderzoek, door zowel christelijke als joodse geleerden, wijst vrijwel altijd in de richting van het tegendeel: Jezus was een Tora-getrouwe jood en hij wilde de Tora eerder consequent en radicaal naleven, dan haar opheffen of ontbinden. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de Bergrede (Matteüs 5 - 7), waarin hij zegt, dat hij niet gekomen is om de Tora te ontbinden, maar om deze 'vol te maken' of te 'volbrengen'. Ja, zelfs geen tittel en jota (de kleinste schrifttekens) van de Tora, zullen vergaan zolang de hemel en de aarde bestaan. Wie dan ook één van de kleinste geboden van de Tora ontbindt en dat aan de mensen leert, zal zeer klein heten in het koninkrijk van God (Matteüs 5:17-19). De consequentie is dat wie de hele Tora ontbindt, het koninkrijk van God nooit zal binnengaan.

Veel evangelieverhalen waaruit in het verleden werd afgeleid dat Jezus de Tora verbrak, blijken in de kerk eeuwenlang verkeerd te zijn gelezen. De toegenomen kennis over het jodendom uit Jezus' tijd plaatst deze verhalen in een ander daglicht. Dat is het geval met de verhalen over genezingen op de sjabbat (bijv. Matteüs 12:9-14). Deze genezingen zijn meestal gezien als een bewijs dat Jezus zich

niet hield aan de regels van de sjabbat en daarmee de sjabbat buiten werking stelde. Wat over het hoofd werd gezien, was dat Jezus bij deze genezingen geen gebruik maakte van gereedschappen. De genezing verrichtte hij alleen door middel van woorden: "Steek uw hand uit". En de man stak zijn hand uit en deze werd weer gezond zoals zijn andere hand (Matteüs 12:13). En dat is een vorm van

¹ Dit artikel werd in iets gewijzigde vorm eerder gepubliceerd in *De open poort, Belgisch Protestants maandblad ter bevordering van het gesprek rond geloof en samenleving*, jrg. 78, oktober 1998.

genezen, die noch volgens de Tora, noch volgens de uitleg die indertijd aan de Tora werd gegeven, verboden is.

Er is in deze verhalen dus helemaal geen sprake van overtreding van de regels van de sjabbat. Wat deze verhalen aan de orde stellen, is niet de opheffing van de sjabbat, maar de vraag *hoe de sjabbat moet worden gevierd*: we mogen de zorg en aandacht voor zieken en invaliden geen dag laten verslappen, ook niet op de sjabbat. In joodse verhalen wordt een dergelijke thematiek op scherp gezet door te vertellen over een genezing die zich precies binnen de regels van de sjabbat beweegt. Het doet er niet toe of het verhaal ook “echt gebeurd” is, en of die genezing nu wel of niet op deze wijze heeft plaatsgevonden. Waar het om gaat, is dat we zieken en invaliden beschouwen als mensen die erbij horen. Door hen zoveel mogelijk te behandelen als mensen die gezond zijn, worden zij weer gezond. Misschien niet altijd lichamelijk, maar wel in geestelijk en sociaal opzicht. In zijn trouw aan de Tora zoekt Jezus voortdurend naar de wortels van ieders menselijk bestaan: het beelddrager-van-God-zijn (Genesis 1:26).

In deze houding is Jezus zeer verwant geweest met de Farizeeën van zijn dagen, hoewel de felle discussies met en over hen (bijv. Matteüs 23) in de kerk eeuwenlang de indruk van het tegendeel hebben gewekt. Maar ook hier heeft het nieuwere onderzoek het beeld grondig veranderd. De verwantschap tussen Jezus en de Farizeeën blijkt vele malen groter te zijn dan hun verschil van mening. Het is zelfs goed mogelijk Jezus te beschouwen als een radicale Farizeeër, die af en toe fel uithaalt naar het Farizeese establishment van zijn dagen. Bij velen van hen gingen godsvrucht en eigen belang hand in hand. En dat nogal eens ten koste van sociale en economische rechtvaardigheid. De evangelist Lukas duidt in dit verband sommigen van hen aan als “Farizeeën die geldzuchtig waren” (Lukas 16:14).

Met zijn kritiek op het Farizeese establishment onderscheidt Jezus zich echter niet wezenlijk van de Farizeese beweging zelf. Want onder de Farizeeën bevonden zich veel andere leraren die er even hoge normen en waarden op na hielden als Jezus, wanneer het om

recht en rechtvaardigheid ging. Dat was bijvoorbeeld het geval met de leraren uit de Farizeese *school van Hillel*, die de grondleggers van het huidige jodendom zijn geworden. Veel van hun standpunten en uitspraken lijken als twee druppels water op die van Jezus. Zo is van Hillel, die zo’n dertig jaar eerder dan Jezus leefde, de uitspraak overgeleverd: “Wat jij niet wilt dat de mensen je aandoen, doe dat ook een ander niet aan. Dat is de hele Tora, en de rest is uitleg. Ga heen en leer de uitleg!” (vergelijk Matteüs 7:12).

Binnen de Farizeese beweging was een kritische houding zoals die van Jezus meer regel dan uitzondering. De geschreven Tora (Genesis t/m Deuteronomium) is immers meer een grondwet dan een wet. Zij regelt het leven wel op hoofdlijnen, maar niet in details. De toepassing van de Tora op het leven van alledag was een zaak van mondelinge overlevering. Daarbinnen was veel ruimte voor studie, discussie, ervaringsgegevens en meningsverschillen. Om de geschreven Tora heen was in de loop der eeuwen dan ook een zogenoemde *mondelinge Tora* ontstaan. Daarin werd de toepassing van de geschreven Tora voortdurend onderhouden en aangepast aan de eisen van de tijd. Deze mondelinge Tora werd overgeleverd van generatie op generatie. Door elke generatie werd zij uitgebreid en aangevuld. Dat was zo en dat is nog steeds zo.

Juist omdat deze mondelinge Tora een levend geheel is, bestaat daarbinnen een voortdurende spanning tussen de wens tot consolidatie en de wens tot verandering, tussen conservatisme en progressiviteit. In dat spanningsveld is Jezus te vinden aan de kant van de vernieuwers, evenals de Farizeese leraren uit de school van Hillel. Beiden stonden in menig opzicht tegenover de conservatieve Farizeeën die in het begin van de eerste eeuw de boventoon voerden. Jezus was alleen wat radicaler dan de school van Hillel was. En daarin schuilt nu juist de tragiek van het Nieuwe Testament. Want toen Jezus’ radicaliteit niet meer verstaan werd in het licht van de geschreven Tora en van de mondelinge Tora uit zijn dagen, leidde deze radicaliteit bij zijn niet-joodse aanhangers tot standpunten en conclusies die zich keerden tegen haar oor-

spronkelijke bedoeling. Zo is in het christendom Jezus' wens om het leven vorm en inhoud te geven op een wijze zoals God dat in de Tora heeft bedoeld, omgebogen tot ontbinding van de Tora. Zo zijn Gods aanvankelijke en uiteindelijke bedoelingen met zijn volk Israël en met de wereld voor de kerk verduisterd geraakt.

Al zo'n honderd jaar na Jezus' dood was de kerk vrijwel volledig vervreemd van het jodendom. Jezus' radicaliteit werd niet meer begrepen als geworteld in de geschreven en mondelinge Tora. Daardoor ontstond een kerk waarin de evangeliën werden gelezen en uitgelegd met behulp van Grieks-Romeinse grondbegrippen. Vandaag ontdekken we de joodse en Hebreeuwse denkbeelden weer, die ten grondslag liggen aan het Nieuwe Testament.

Elke traditie kent naast het gevaar van verstarring en conservatisme ook het gevaar om de context waarin zij is ontstaan, uit het oog te verliezen. Aan dit laatste gevaar is de christelijke traditie helaas niet ontkomen. Gelukkig leven we vandaag in een periode waarin de toegenomen kennis van het toenmalige en huidige jodendom ons in staat stelt beter zicht te krijgen op Jezus en zijn oorspronkelijke bedoelingen.

DIEREN IN TENACH EN JOODSE TRADITIE 2²

De aap

door Jan Veldhuijzen

Kofiem

Het woord *kof* קֹפֶּה; qof [-vav] -pe), aap, is waarschijnlijk afgeleid van de wortel *nakaf* (נָכַף ; noen - qof - pe): “steeds maar weer (rond)gaan”. Apen springen en huppelen levendig en snel in het rond. Anderen suggereren dat het woord *kof* geen Hebreeuws is, maar terug te voeren is op het Sanskriet *kapi*.

Naar men in het algemeen aanneemt, wordt met *kof* het zoogdier *papio hamadryas arabicus*, of wel de mantelbaviaan bedoeld. Volgens Rasji hebben we hier te maken met meerkatten (*cercopithecinae*), apen met een lange staart. In het oude Egypte werden apen (meerkatten, maar voornamelijk mantelbavianen) met eerbied bejegend en als heilig beschouwd. In Palestina leefden geen apen. Koning Salomo liet ze importeren. De dieren zullen zonder twijfel tot vermaak aan het hof van de koning hebben gediend. Ze werden daartoe zelfs uit verre landen aangevoerd.

Het woord aap komt slechts tweemaal voor in TeNaCH en dan uitsluitend in het meervoud (*kofiem*). De vindplaatsen zijn 1 Koningen 10, 22 “Want de koning had in zee schepen van Tharsis, met de schepen van Chiram; deze schepen van Tharsis kwamen in, eenmaal in drie jaren, brengende goud, en zilver, elpenbeen, en apen, en pauwen.”; en 2 Kronieken 9, 21 “Want des konings schepen voeren naar Tharsis, met de knechten van Choeram; eens in drie jaren kwamen de schepen van Tharsis in, brengende goud, en zilver, elpenbeen, en apen, en pauwen.” Kimchi

² De vorige aflevering van deze serie kunt u vinden in Judaica Bulletin 12.1.

geeft hierbij als commentaar dat het gezicht van de aap op dat van de mens lijkt. Klaarblijkelijk is dit gebaseerd op de Midrasj die stelt dat gezichten van mensen vanaf de generatie van Enosj (Gen. 4, 26) gaandeweg op apen gaan lijken (Genesis Rabba XXIII, 6). De rabbijnen onderscheiden zeven stadia in het leven van de mens en vergelijken in de laatste fase een oud mens met een aap, dat wil zeggen hij verliest het uiterlijk van een menselijk wezen (Ecclesiastes Rabba I, 2, par. 1).

Talmoed

De idee achter deze gelijkenis tussen aap en mens wordt in de Talmoed uitgewerkt: “Vergeleken bij Sara lijken alle andere mensen op een aap, en vergeleken bij Eva leek Sara op een aap, en vergeleken met Adam leek Eva op een aap, en vergeleken met de *Sjechina* leek Adam op een aap” (Baba Batra 58a).

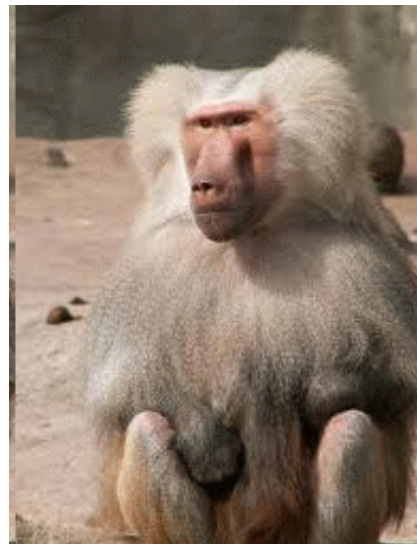
Rabbi Ismaël zei: “Het is toegestaan apen te fokken omdat ze het huis schoonhouden” (Baba Kamma 80a).

De Misjna geeft een interessante verwijzing voor de vertaling van *avnei hasadè* in Job 5, 23 naar “wilde mensachtige wezens”, waarbij gespeculeerd wordt of het nu om gorilla’s of om chimpansees gaat (Kiel’ajiem 8, 5). Rasji verstaat onder *avnei hasadè* “een soort mens”, een mensachtig dier, eveneens in samenhang met deze referentie uit de Misjna.

In naam van Rav Gamda vertelt de Talmoed het volgende verhaal. “Hij gaf vier *zoetiem* aan een paar zeelieden om iets voor hem mee te brengen. Als zij het echter niet te pakken konden krijgen, kochten ze in plaats daarvan voor hem een aap. De aap ontsnapte en verschool zich in een hol. Toen ze hem eindelijk vonden, zat hij op edelstenen en ze brachten alles naar hem (Nedariem 50b).

Symboliek

In het algemeen kan men stellen dat “aap” als schimpnaam gold en dat apen het symbool waren van boosaardigheid en lelijkheid. In de dieptepsychologie wordt de aap als een teken van onzekerheid en twijfel aan de eigen rol uitgelegd, en als symbool van de schaamtelosheid.

Als gevolg van de grote gelijkenis tussen mens en aap hebben de evolutionisten consequent de aap als voorbeeld genomen om hun stelling te bewijzen dat de mens geleidelijk uit de aap zou zijn ontstaan, en niet door God zou zijn geschapen. Echter, alle enthousiaste proefnemingen en observaties ten spijt zijn er nog geen harde bewijzen voorhanden. Maar werpt de vraag zelf al niet een ander licht op de zaak? Waarom moeten apen zo lang wachten? Wat is er tot nu toe van apen geworden? De hopeloze waarheid is echter dat wanneer we ze over vijfduizend jaar zouden kunnen zien ze net zo goed apen zijn als hun voorouders vijfduizend jaar geleden toen ze werden geschapen.

Zegswijzen

- “O wat zijn er toch lelijke schepsels in de wereld”, verzuchte de aap (J. Cahan, Tel Aviv, 5710).
- Alles was e man scheiner is wie ‘n af is reiwech. [Alles wat een man mooier is dan een aap, is winst; bet.: Uiterlijk schoon is (bij een huwelijkskandidaat van het mannelijk geslacht) bijzaak].
- Ook een aap is in zijn moeders ogen een gazelle (Irak).
- Een vrouwtjesaap blijft een aap, ook al gaat ze in zijde en fluweel gekleed (Sefardisch).

JUDAICA-AGENDA ZWOLLE EN OMGEVING

VOORJAAR 1999

Kopij voor de Judaica-agenda s.v.p. sturen naar: Red. Judaica-Bulletin, Postbus 194, 8000 AD Zwolle.

ma 1-2	* Toe Bisjvat / Nieuwjaar der Bomen * Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 10e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: J.L.C. Boertjens	wo 24-2	Vrij Leerhuis 3a - Het vierde evangelie als joods document, reserve bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: S.P. van 't Riet
di 2-2	Korte cursus 1 - Dichter bij de wonderver- halen in de Bijbel, 3e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: A. Oostenrijk- Huisman	za 27-2	Sjabbat Tetsaweh (Ex. 27:20-30:10)
wo 3-2	Vrij Leerhuis 2b - Psalmen lezen met de rabbijnen (herhalingscursus), vijfde bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Do- cent: D. Broeren	-----	
za 6-2	Sjabbat Jitro (Ex. 18:1-20:23)	ma 1-3	Vastendag van Esther
-----		di 2-3	Poeriem / Lotenfeest
zo 7-2	Tentoonstelling Joods leven in Zwolle en omgeving. Rondleidster: Ingrid Petiet. Plaats: Synagoge, Samuel Hirschstraat. Tijd: 13.30-17.00 uur. Toegang: f 2,50.	wo 3-3	* Vrij Leerhuis 3b - Inleiding in het Tal- moed-tractaat Pesachiem, 2e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: S.P. van 't Riet
ma 8-2	Bijbels-Hebreeuws 3 (bijhoudcursus), 6e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Do- cent: J.L.C. Boertjens		* Genootschap Nederland-Israël, afdeling Kampen. Mevr. Vermeulen uit Sneek over: Pèsach. Voor tijd en plaats: mw. W. Vos- Held, 038-3320265.
di 9-2	Commissie Kerk en Israël Deventer. Dr. Marcus van Loopik over: Het chassidisme in het jodendom. Plaats: Gebouw Irene naast N.H.Kerk in Twello. Tijd: 20.00 uur.	do 4-3	Korte cursus 3 - Inleiding in de joodse muziek, 4e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: A. Molenaar & mw. P. Kat- zenstein
wo 10-2	Vrij Leerhuis 3a - Het vierde evangelie als joods document, 8e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: S.P. van 't Riet	za 6-3	Sjabbat Kie Tisa (Ex. 30:11-34:25)
do 11-2	Korte cursus 3 - Inleiding in de joodse muziek, 3e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: A. Molenaar	-----	
za 13-2	Sjabbat Misjpatiem (Ex. 21:1-24:18)	zo 7-3	Tentoonstelling Joods leven in Zwolle en omgeving. Plaats: Synagoge, Samuel Hirschstraat. Open: 13.30-16.00 uur. Rondleiding: 14.00 uur. Toegang: f 2,50.
-----		ma 8-3	Bijbels-Hebreeuws 3 (bijhoudcursus), 7e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Do- cent: J.L.C. Boertjens
ma 15-2	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 11e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: J.L.C. Boertjens	wo 10-3	* Korte cursus 2 - Geboorte, huwelijk en dood in de joodse traditie, 1e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: J. Hage- doorn
di 16-2	Korte cursus 1 - Dichter bij de wonderver- halen in de Bijbel, 4e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: A. Oostenrijk- Huisman		* Genootschap Nederland-Israël, afdeling Zwolle. Mw. L. Van der Sluis, voor- drachtskunstenares, leest verhalen van: Maurits Wertheim, Herman Heijermans, Meyer Sluysen, Marga Minco en Simon Carmiggelt. Plaats: Synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 19.30 uur. Toegang: gratis.
wo 17-2	Vrij Leerhuis 3b - Inleiding in het Talmoed-tractaat Pesachiem, 1e bijeenk- omst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: S.P. van 't Riet	za 13-3	Sjabbat Wajaqheel (Ex. 35:1-38:20) - Pe- goedee (Ex. 38:21-40:38)
za 20-2	Sjabbat Teroemah (Ex. 25:1-27:19)	-----	
-----		ma 15-3	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 13e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: J.L.C. Boertjens
ma 22-2	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 12e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: J.L.C. Boertjens	di 16-3	Genootschap Nederland-Israël, afdeling Ommen. Ir. H. Lövenstein te Amsterdam over: Het water aan de lippen? De schijn- bare water schaarste in het Midden-Oosten. Plaats: Hervormd Centrum, Pr. Julianastraat 8, Ommen. Tijd: 19.30 uur
di 23-2	Korte cursus 1 - Dichter bij de wonderver- halen in de Bijbel, reserve bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: A. Oostenrijk-Huisman	wo 17-3	Vrij Leerhuis 3b - Inleiding in het Talmoed-tractaat Pesachiem, 3e bijeenk-

omst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent:
 za 20-3 Sjabbat Wajikra (Lev. 1:1 - 5:26)

 ma 22-3 Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus),
 14e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur.
 Docent: J.L.C. Boertjens
 wo 24-3 Korte cursus 2 - Geboorte, huwelijk en
 dood in de joodse traditie, 2e bijeenkomst.
 Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent:
 za 27-3 Sjabbat Tsaw (Lev. 6:1-8:36)

 ma 29-3 Bijbels-Hebreeuws 3 (bijhoudcursus), 8e
 bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Do-
 cent: J.L.C. Boertjens
 do 1-4 Pessach / Paasfeest (eerste dag)
 vr 2-4 Pessach / Paasfeest (tweede dag)

 zo 4-4 Tentoonstelling Joods leven in Zwolle en
 omgeving. Plaats: Synagoge, Samuel
 Hirschstraat. Open: 13.30-16.00 uur.
 Rondleiding: 14.00 uur. Toegang: f 2,50.
 wo 7-4 Pessach / Paasfeest (zevende dag)
 * Vrij Leerhuis 3b - Inleiding in het Tal-
 moed-tractaat Pesachim, reserve bijeenk-
 omst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent:
 do 8-4 Pessach / Paasfeest (achtste dag)

za 10-4 Sjabbat Sjemenie (Lev. 9:1-11:47)

wo 21-4 Genootschap Nederland-Israël, afdeling
 Kampen. Ds. Duvekotte uit Utrecht over:
 Joodse geleerden over het Nieuwe Testa-
 ment. Voor tijd en plaats: mw. W. Vos-
 Held, 038-3320265.

Nieuwe permanente tentoonstelling *Geschiedenis Deventer joden*

In het Etty Hillesum Centrum, Roggestraat 3, De-
 venter, is een nieuwe permanente tentoonstelling
 te bewonderen over de geschiedenis van de De-
 venter joden. Hierin zijn allerhande documenten
 te zien vanaf het allereerste begin dat er joden in
 Deventer zich (mochten) vestigen tot de huidige
 generatie. Ook zijn er allerlei spullen van winkels
 van joodse eigenaren die vooral het vooroorlogse
 beeld van joods Deventer hebben bepaald. Ope-
 ningstijden: woensdag, zaterdag en zondag van
 13.00 tot 16.00 uur.

DE JOODSE BEGRAAFPLAATS VAN MEPPEL GERESTAUREERD

De joodse begraafplaats aan de Steenwijkerstraatweg in Meppel is geheel gerestaureerd. Met behulp van een groot aantal scholen, kerkelijke instanties, organisaties en vele andere vrijwilligers is gedurende de zomermaanden de - tot dan toe helaas vervallen - begraafplaats gerenoveerd en als historisch monument in zijn oude glorie hersteld. Op 17 november 1998 vond een plechtigheid plaats om de officiële beëindiging van de restauratie te vieren.

Op uitnodiging van de Stichting Het Burgerweeshuis te Meppel verzamelden de aanwezigen zich om 15.00 uur op de begraafplaats voor een korte rondleiding, waarbij het een en ander verteld werd over de geschiedenis en de renovatie. Tegen vieren vertrok het gezelschap naar restaurant de Kalkovens, alwaar de heer Mr. C. Bijl, burgemeester van Meppel, de heer

J.H. Boom, voorzitter van Stichting Het Burgerweeshuis en de heer W. Comelissen van de Joodse Gemeente te Zwolle korte toespraken hielden. De toespraak van Cornelissen is hieronder weergegeven.

“Dames en heren, mijn vader, waar ik veel van heb gehouden, was zeer muzikaal. Hij speelde zelf ook goed piano. Hij

heeft mij de liefde voor klassieke muziek bijgebracht. Beethoven, Mozart, Schubert, Debussy, Strawinsky en vooral Brahms werden huisgenoten. En weet u waarom vooral die Johannes Brahms? Omdat ik op een goede dag ontdekte, dat Brahms' leven en mijn vaders leven elkaar een kleine periode hebben overlapt. Tien jaar, om precies te zijn. Natuurlijk hebben ze elkaar nooit ontmoet. Brahms, de oude componist, mijn vader, het jongetje uit Monnickendam. Maar ze zouden elkaar ontmoet kunnen hebben. Theoretisch. En dat vond ik fascinerend. Het is een dunne, maar onbreekbare lijn in mijn muziekliefde.

Degenen, die het initiatief hebben genomen voor het werk, waarvoor wij hier vanmiddag bij elkaar zijn, en degenen die dat ook daadwerkelijk hebben verricht, trokken ook een dunne lijn vanuit de verre geschiedenis van joods Meppel naar het heden. In Meppel, waar mijn overgrootvader Jerme Os, die geen goed Nederlands sprak, alleen maar Jiddisch, zich heel goed verstaanbaar kon maken. Natuurlijk bij de joden van Meppel. Derksen schrijft dat Meppel een toonaangevende joodse gemeente had. Maar Jerme Os kon ook met de niet-joodse Meppelaars goed overleggen over de handel die hij kocht en verkocht. Iedereen verstond hem. Iedereen begreep zijn Jiddisch. "Oend selbst die Brik sprach noch jiddisch." Ja, zelfs de brug sprak nog Jiddisch. Derksen heeft dat in zijn boek overgenomen.

Zwolle-Meppel en Meppel-Zwolle met de hondenkar...

Vanmiddag zijn wij even in Israel geweest. We hebben over en in de woestijn gelopen, een uurtje geleden. Wist u dat? Wist u dat voor de begrafenis, de lewaje, wat zand uit Erets Israel in de kist wordt gelegd, opdat de gestorvene rust in Israels aarde? Al eeuwen en eeuwen is dat in de diaspora, de verstrooiing, een goed joods gebruik. En hier vermengt zich dus Mep-

pelse aarde met aarde uit het Land (met een hoofdletter).

Jullie deden een mitswe. Dat woord *mitswe* is op vele manieren te vertalen. Het betekent gebod, eer, een goede daad waarmee je een ander vreugde bereidt. Deze mitswe is wellicht de grootste die er bestaat. Omdat een mitswe tegenover de doden er een is, waarvoor je van de betrokkenen geen dankjewel terugkrijgt. Het is de laatste, de ultieme mitswah, die men kan geven.

Jodendom in de mediene, de provincie. Bestaat het nog? De meningen zijn verdeeld. Natuurlijk moet je 't niet vergelijken met vroeger, de tijd van voor de catastrofe. Maar weg is het niet. Er is een dunne lijn. Er is zelfs meer belangstelling voor dan 10, 20, 30 jaar geleden. Het werk van vanmiddag is een bewijs hiervan. Dankzij u, dankzij jullie, loopt er een dunne, maar duidelijke en stevige draad vanuit de geschiedenis naar de dag van vandaag en de toekomst in.

Er kán en er moet worden verteld. Er is geschreven: zonder herinnering kun je niet leven. We hebben de plicht om te vertellen. Zoals in de Torah en in de Talmoed vele malen staat: "Vertel het uw kinderen".

Wij kunnen de draad weer volgen naar en op de begraafplaats en op deze Beth Hachajiem, het Huis der Levenden, Kaddisch zeggen en een steentje op een matseiwah, op een grafsteen leggen. Of alleen maar even peinzend, denkend, biddend, staan op een stukje Meppel, een stuk joods Meppel, dat ons veel vertelt over deze ooit toonaangevende joodse gemeente."

COLOFON

Het Judaica-Bulletin is een uitgave van de Stichting Judaica Zwolle, Postbus 194, 8000 AD Zwolle. Het verschijnt vier maal per jaar.

Abonnementen kosten f 12,- per jaar, over te maken op postgiro 259272 of op bankrekening 95.24.27.737 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Meppel, onder vermelding van 'abonnement'.

De Stichting Judaica Zwolle stelt zich ten doel de verspreiding van kennis over de joodse godsdienst, taal, geschiedenis en cultuur. Zij streeft dit o.a. na door het organiseren van cursussen, studiedagen, concerten en tentoonstellingen in de synagoge van Zwolle.

Het bestuur van de Stichting Judaica Zwolle bestaat uit de volgende leden:

- D. Broeren
- W. Cornelissen (rondleider synagoge)
- S.P. van 't Riet (voorzitter),
- B.W. Tiesinga (penningmeester)
- J. Veldhuijzen (secretaris-cursuscoördinator)
- C. Verdonk (administrateur)

De Stichting geeft jaarlijks een folder uit over haar activiteiten. Men kan deze aanvragen bij de cursuscoördinator (038-4651048) of bij de voorzitter (038-4536647). De bibliotheek van de Stichting wordt beheerd door mevr. T. Kwakkel (tel. 038-3324021).

De Stichting heeft een tentoonstelling ingericht op het voormalige vrouwen balkon van de synagoge van Zwolle, Samuel Hirschstraat 8, over het onderwerp 'Joods leven in en om Zwolle'. Deze is meestal op de eerste zondag van de maand geopend van 13.30-16.00 uur (zie voor de precieze data de Judaica Agenda in dit bulletin). Dan worden er vanaf 14.00 uur ook rondleidingen verzorgd. De toegang: f 2,50 per persoon.

De Stichting Judaica Zwolle werkt bij gelegenheid samen met:

- Joodse Gemeente Zwolle,
- Stichting Voortbestaan Synagoge Zwolle,
- Genootschap Nederland-Israël afdeling Zwolle,
- B. Folkertsma-Stichting voor Talmudica te Hilversum,
- Bureau Kerk-en-Israël van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Leusden.

Giften voor het werk van de Stichting Judaica Zwolle zijn aftrekbaar voor de inkomstenbelasting en kunnen worden overgemaakt op postgiro 259272 of op bankrekening 95.24.27.737 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Meppel.

UIT HET BESTUUR

Synagogepad. Voor het tweede lustrum van het jaarlijkse Synagogepad voert het bestuur gesprekken met de NCRV om na te gaan of er een koppeling mogelijk is met hun activiteiten rondom het programma *Heilige Huisjes* (de opvolger van het *Kerkepad*). Inmiddels is duidelijk dat de NCRV een opname gaat maken voor het programma Heilige Huisjes met als onderwerp de Zwolse synagoge. Of er, gekoppeld aan dit programma, ook een bezoekersactiviteit zal worden georganiseerd en zo ja op welke zondag, is bij het verschijnen van dit bulletin nog niet met zekerheid te zeggen. In het volgende bulletin hopen we daarover meer te kunnen mededelen.

Giften. De Stichting Judaica Zwolle ontving de volgende giften: fl. 100,- van H.A. te Z; fl. 100,- van E.v.T. te Z. Beide gevers onze hartelijke dank.

GOOCHEM ALFABET

De serie *Een goochem alfabet* wordt voortgezet met de letter *samech* in het volgende nummer van het Judaica Bulletin.

READER BIJBELS-HEBREEUWS

In het bericht over de reader Bijbels-Hebreeuws in het vorige bulletin stond het telefoonnummer van de docent, de heer Boertjens, verkeerd vermeld. Het juiste telefoonnummer is: 038-4651566.

VOLGENDE BULLETIN

Het volgende bulletin verschijnt omstreeks 1 april 1999. Kopij dient uiterlijk in de tweede week van maart te zijn ingeleverd. Adres: Postbus 194, 8000 AD Zwolle.

ABONNEMENT JUDAICA BULLETIN

Een abonnement op het Judaica-Bulletin kost f 12,- per jaar, over te maken op giro 259272 of bankrekening 95.24.27.737 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Meppel, onder vermelding van 'abonnement'.